

Andrej Sládkovič a Memorandum národa slovenského

Daniela Kodajová

KODAJOVÁ, D.: Andrej Sládkovič and the Memorandum of the Slovak Nation SLOVENSKÁ LITERATÚRA, vol. 70, 2023, no. 1, pp. 86-94

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2023.70.1.7>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8248-4819>

Key words: Andrej Sládkovič, Memorandum of the Slovak Nation, Slovak Romanticism, nationalism, historical document, literary representations

Andrej Sládkovič (1820 – 1872) was not only a priest and a poet: he also wrote reports from cultural and political events and provided feedback to the works of others. Among other things, he considerably contributed to the publication of the minutes and diary from the Slovak national assembly held in Martin on 6th and 7th June 1861 where the Memorandum of the Slovak nation was adopted. A. Sládkovič assembled all the materials from the event and prepared them for publication. His goals in this regard were to provide information, preserve the memory of the events, and reflect on the activities of the Slovak nationally-oriented intelligentsia. In this way, he captured the personalities connected to the national movement and events forming national awareness. The article describes the circumstances under which A. Sládkovič participated on the documenting of the memorandum assembly and shows that he contributed not only to the preparation of the materials for publication, but also to the capturing of the atmosphere under which the document was written.

Kľúčové slová: Andrej Sládkovič, Memorandum národa slovenského, slovenský romantizmus, nacionalizmus, historický dokument, literárne reprezentácie

Štúrovská generácia, vstupujúca do národného diania na prelome tridsiatych a štyridsiatych rokov 19. storočia, vo svojej mladíckej trúfalosti deklarovala, že sú to práve oni, kto v dohľadnom čase povedie zápas za zmenu spoločnosti. Ich zaujatie príbehmi z minulosti a obrazmi budúcnosti bolo neprehliadnuteľné. Zároveň si však uvedomovali aj potrebu zaznamenať, zdokumentovať skutky, ktoré povedú k budúcim zmenám. Svedčí o tom doslova posadnutosť robenia záznamov a zápisov o priebehu zasadnutí študentských čitateľských a samovzdelávacích spolkov v rámci mimoškolských aktivít. Snaha zaznamenať priebeh stretnutí, témy, úlohy, ktorými sa poverovali a následne ich kontrolovali, je jednou z najvýraznejších črt študentských spoločností, ktoré zakladali v miestach svojich vzdelávacích inštitúcií. Dokumentuje stupeň organizovanosti, úsilie prezentovať sa ako vedome zriadená a činná komunita riadiaca sa určitými pravidlami a s právom vystupovať v mene národa.

Práve cez študentskú spoločnosť sa do povedomia generačných druhov dostal aj Andrej Braxatoris (1820 – 1872), neskorší Sládkovič. Ako študent evanjelického lýcea v Banskej Štiavnici, kde študoval od roku 1832, sa stal v roku 1837 členom tamojšieho Spolku učencov reči a literatúry, kde vznikli jeho básnické prvotiny. Štúdium však musel z finančných dôvodov prerušiť. Na ďalšie ročníky štúdia si privyrábal ako pomocný učiteľ v Ladzanoch. Po návrate na lýceum v roku 1839, starší, zrelší o skúsenosť z učiteľovania, sa opäť zapojil do práce v Spolku učencov, tentoraz už v pozícii zapisovateľa a tajomníka.¹ Zaznamenával priebeh schôdzí a debát, organizoval pravidelné týždenné stretnutia, na ktorých členovia predkladali svoje autorské práce posudzovateľom a kolektívne sa vyhodnocovali. Popri tom publikoval správu o ochotníckom divadelnom predstavení v Sobotišti v lete 1841 či správu zo suplikantskej cesty, počas ktorej vyzbieral dary, čiže príspevky na podporu evanjelického lýcea v Bratislave (Kraus 1972: 32-33). Cieľom takýchto publikovaných drobností bolo dotvoriť obraz o formujúcej sa slovenskej spoločnosti.

Sklon A. Sládkoviča k dokumentačnej práci sa ukázal ako jeho trvalé zaoberanie. Aj v ďalších rokoch, po ukončení štúdií, keď bol už farárom a mal na starosti zborovú a seniorátnu agendu, angažoval sa ako posudzovateľ prác zaslaných do súbehov jednotlivých odborov Matice slovenskej, pôsobil v Spevníkovom výbore, ktorý organizoval vydávanie zbierky duchovných piesní a náboženskej literatúry. Aktívne sa zapájal do práce základiny vdovsko-sirotského ústavu zriadeného na vyplácanie príspevkov vdovám a sirotám po evanjelických kňazoch. Stále písal články do novín, ktorými reagoval na aktuálne problémy národného hnutia – tam pramení neskoršie literárnohistorické konštatovanie o jeho „nekompromisnej angažovanosti za národné veci“ (Bilińska 2021: 94), s doplnkom, že jeho „publicistický prejav je omnoho radikálnejší než básnický“ (Bilińska 2016: 735). Zaujímavý je aj jeho projekt, ktorý sa síce nezavršil vydaním diela, ale A. Sládkovič si k nemu niekoľko rokov zbieral podklady a zostavil osnovu, ktorá napovedá, že nešlo iba o prvotný nápad, ale výsledok dlhšie trvajúceho záujmu a heuristiky

1 O činnosti a spolupráci študentských spoločností a ústavov podrobnejšie Fančovičová 2001.

88 – rukopis práce Spoločenský život v zárode možno označiť za Sládkovičov pokus o sociologickú prácu analyzujúcu javy spoločenského života.²

roč. 70, 2023, č. 1

Jednoznačným prelomom vývinu národného hnutia bola revolúcia v rokoch 1848 – 1849. Bola doslova skokom do možností, ktoré poskytoval revolučný radikalizmus, skúškou spolupatričnosti národoveckej komunity a previerkou jej ideálov. Tento skok však čoskoro vystriedalo sedemnásťročné obdobie neoabsolutizmu. Bola to doba obmedzení verejného života, ale tiež upevňovania spisovného jazyka, vydávania novín a časopisov. Aktivisti tridsiatych a štyridsiatych rokov dozreli, zostarli a museli sa vyrovnávať s úmrtím viacerých generačných druhov, ale skutky, o ktorých rojčili v štyridsiatych rokoch 19. storočia, neboli zabudnuté. Začali si uvedomovať dôležitosť zanechania písomností, v ktorých bude zachovaný „svet“ ich myšlienok, názorov, hľadání, snov, ciest, pochybností či omylov. Viacerí začali koncipovať memoáre. Oprášili staré zošitky svojich mládeneckých veršikov a uvažovali o ich vydaní. Politická situácia takýmto úvahám nahrávala. V rokoch 1860 – 1867 sa zmenili podmienky, oživil sa verejný život. Po roku 1860 nastalo obdobie, ktoré národovci s odstupom času označovali v pamätiach ako šťastné sedemročie. V krátkom období rokov 1860 – 1867 začali vychádzať *Pešťbudínske vedomosti*, národovci pripravili a realizovali memorandové zhromaždenie, cyrilometodské slávnosti, založili Maticu slovenskú, takzvané matičné gymnáziá s vyučovacím jazykom slovenským, ženský spolok Živena a viaceré literárnych časopisov. To všetko boli udalosti, pri ktorých A. Sládkovič nielenže, povedané dobovým jazykom, bral účasť, ale podieľal sa aj na ich organizovaní a predovšetkým na ich zaznamenaní.

Zapisovateľ memorandového zhromaždenia

Rok 1861 bol pre A. Sládkoviča úspešným rokom. V januári mu vyšli *Básnické spisy Andreja Sládkoviča*, v júni sa zúčastnil memorandového zhromaždenia, na jeseň vydal v Budíne národný epos *Svätomartiniáda*. V tomto diele, ktoré bolo spontánou reakciou na zážitok z memorandového zhromaždenia v Turčianskom Sv. Martine, opísal radostné stretnutie národovcov a prácu na politickom programe – celou básnickou skladbou sa nesú autorova viera a nádej, že v novej politickej situácii nastanú dobré a lepšie časy pre slovenský národ. Ospieval politické vystúpenie Slovákov a ich vedúce osobnosti spôsobom, ktorý nadchol súčasníkov. Novátor-ský ráz eposu definoval v roku 1890 Jaroslav Vlček vo svojich *Dejinách slovenskej literatúry*, keď sa zameral na spôsob, ako A. Sládkovič umne rozriešil úlohu, aby „umelecky neplodnému faktu politického kongresu podložil dej“, do ktorého zkomponoval vystúpenia rečníkov: „Takýmto činom Sládkovič sa stal poetickým fotografom politických osôb, tlačom významných chvíľ prítomnosti, svedomím verejného života“ (citované podľa Vlček 1933: 278). Dnes je *Svätomartiniáda* vnímaná najmä ako doklad národno-vlasteneckého a duchovno-politického charakteru Sládkovičovej tvorby v šesťdesiatych rokoch 19. storočia (Bilińska 2009: 235).

Memorandové zhromaždenie považovali jeho organizátori za hviezdne chvíle národného hnutia. Akokoľvek boli emotívne ich osobné zážitky, pamäť na slávne dni 6. a 7. júna 1861 začala čoskoro blednúť alebo bola zatiienená aktuálnymi

2 Slovenská národná knižnica v Martine, Literárny archív (ďalej LA SNK), osobný fond Andrej Braxatoris-Sládkovič, Spoločenský život v zárode, signatúra 19 B 75.

komplikáciami v otázke prijatia dokumentu Memoranda národa slovenského kompetentnými úradmi. Antimemorandové hnutie malo možnosti znižovať význam zhromaždenia, robiť medzery v pamäťových stopách, očierňovať organizátorov ako rebelov z meruôsmeho roku a písať o nich ako o tvorcoch politického programu. Kontraproduktívnym by bolo i to, ak by priami účastníci zhromaždenia začali individuálne spisovať spomienky na oba dni len pre svoju súkromnú potrebu či ako súčasť vlastných domácich knižníc.

Ešte pred samotným rokovaním memorandového zhromaždenia si jeho organizátori uvedomovali nutnosť zaznamenať, dokumentovať jeho priebeh, diskusiu, ktorú očakávali, reakcie prítomných. Preto spomedzi seba určili siedmich zapisovateľov, aby čo najpresnejšie zaznamenali oba snemové dni. Boli to Ján Palárik, A. Braxatoris, Michal Mudroň, Pavel Mudroň, Viliam Pauliny-Tóth, Juraj Slota a Samuel Štefanovič. Zapisovatelia si dohovorili znamenia a paralelne zaznamenávali priebeh zasadnutia. Texty-záznamy potom preverovali a skladali ako skladačku. Samotné rokovanie bolo pomerne búrlivé, účastníci reagovali na rečníkov potleskom alebo naopak piskotom, niektorým prevolávali na slávu, iných nútili ukončiť reči vedené od merita veci. Tieto pauzy umožnili zapisovateľom dopisovať vety, takže výsledný text záznamu bol pomerne autentický. V závere rokovania zaznelo v sále kolektívne rozhodnutie, že dokumenty treba zozbierať a vydať, a to pre potreby národa a budúcich dejepisov. Priamo na podujatí urobili finančnú zbierku na vydanie materiálov, na ktorej sa vyzbieralo dvestopäť zlatých (Hrušovský 1941: 11).

Väčšina rečníkov nemala dopredu pripravené texty. Debata bola síce moderovaná, ale účastníci spontánne prerušovali rečníkov, improvizovali, opakovane sa vracali k téme, ktorú nedokončili. Ján Francisci, predseda stáleho národného výboru, v závere zhromaždenia ústne vyzval prítomných (a následne písomne na stránkach *Pešťbudínskych vedomostí*), aby jednotliví rečníci sami zostavili texty svojich prejavov a vstupov do debaty, aby doplnili záznam, ktorý stihli urobiť zapisovatelia, a tým de facto záznam autorizovali. Záznam z rokovacej sály doplnený o dlhé pasáže z histórie národa sa tak vo finálnej podobe rozrástol o mnoho strán a predstavoval rozsiahly súbor dvojhárkov. Je jasné, že rozvláčne vystúpenia, ako ich poznáme z publikovanej verzie z roku 1941, by zabrali oveľa viac času, než mohlo odznieť za necelé dva dni na skutočnom zhromaždení v roku 1861. Svedčí to o tom, že písomne zaslané príspevky zostavovateľ „neokresával“. Bol ním práve A. Sládkovič, kto z poverenia výboru Matice slovenskej a z vlastnej iniciatívy dostal úlohu zostaviť memorandové písomnosti.

Samotný obsah Memoranda nie je predmetom môjho záujmu v tomto texte. V slovenskej odbornej spisbe bol mnohokrát analyzovaný (Holly 2011) a text dokumentu bol opakovane vydávaný.³ Sústredím sa na okolnosti publikovania materiálov. Bezprostredne po memorandovom zhromaždení publikoval J. Palárik v novinách *Pešťbudínske vedomosti* (čísla 29, 34 a 36 v roku 1861) dovtedy zaslané texty vystúpení na osobitných dvojstranových prílohách pod označením *Denník memoranda*. Text samotného Memoranda slovenského národa uverejnili *Pešťbudínske vedomosti* v Budíne a Daniel Lichard vo viedenských *Slovenských novinách*.

3 Citácie sa viažu na vydanie, ktoré pripravil editor Michal Eliáš (Eliáš 1988).

90 V Banskej Bystrici publikoval Július Plošic text s názvom *Vysvetlenie Memorandumu v ktorom národ slovenský dňa 6. a 7. Júna 1861 v Turč. Sv. Martine zhromaždený svoje žiadosti vysokému snemu uhorskému predložil*. Záznam zhromaždenia, ktorý zapisovatelia skladali pred očami účastníkov zhromaždenia, sa však vydania nedočkal.

Zostavenie memorandových písomností

Dva roky po memorandovom zhromaždení bola v auguste 1863 založená Matica slovenská a takmer okamžite zazneli otázky týkajúce sa textu záznamu memorandového zhromaždenia. Na treťom zasadnutí matičného výboru 7. januára 1864 poverili A. Sládkoviča, aby zostavil a obstaral vydanie

„zápisnice, denníka a všetkých písomností Slovenského národného zhromaždenia v Turč. Sv. Martine. On poverenie prijal. Poldruha roka sa venoval dopĺňaniu textov, korešpondencii s pôvodnými rečníkmi a zapisovateľmi. Skladal a dopĺňal text, venoval sa jeho prepisu. V období práce nad rukopisom vo viacerých listoch popisoval prácu, ale i nevyšľuhnú radosť, že je to práve on, kto sa podieľa na zostavovaní takých mimoriadnych dokumentov. V liste Augustovi Horislavovi Škultétymu s datovaním „Na Jakuba 1865“, teda v júli, písal o aktoch kongresu Svätomartinského, „okolo ktorého pracujem s nepocítenou predtým a nevyšľuhnou mysle posvätenosťou, v tušení živom, že spis tento požehná Boh náš požehnaním nesmiernym v budúcnosti národa“ (citované podľa Kraus 1970: 201).

Materiály pripravil v nasledovnom poradí. Na úvod umiestnil vlastný text – úvahu o rôznych historických obdobiach dejín Slovákov z optiky ich útlaku a obrán, ktorej dal titul *Náčrtky v predsieni svatomartinského národného zhromaždenia*. Za *Náčrtkami* nasledovala oficiálna Zápisnica slovenského národného zhromaždenia s podpismi členov stáleho národného výboru a potom *Denník slovenského národného zhromaždenia*, ktorý bol vlastne doplneným záznamom vystúpenia rečníkov. Za ním bol zaradený *Prídavok s poverovacími listinami od obcí, miest a jednotlivcov*. Bol to súbor postupne prichádzajúcich pozdravných listov z rôznych lokalít. Pre organizátorov zhromaždenia a tvorcov memoranda predstavoval svojím spôsobom legitimizačný dokument. Dával im totiž poverenie, aby vystupovali v mene národa, respektíve celý súbor listov rôznych pisateľov sa mohol interpretovať ako odovzdanie mandátu na zastupovanie celého národa do rúk memorandistov. V čase, keď A. Sládkovič zoraďoval materiály, bol takýto súbor akoby poverovacích listov dôležitým dokumentom, pretože už bolo známe, ako členovia stáleho národného výboru s memorandom neúspešne obchádzali relevantné inštitúcie, a naopak, akú veľkú publicitu a masovosť zaznamenali úradmi organizované protimemorandové vystúpenia prakticky vo všetkých regiónoch dnešného Slovenska. Až po tomto súbore listov nasledoval samotný text *Memoranda národa slovenského*. Celú zostavu materiálov uzatváral *Prípís Slovákov k Chorvátom, Srbom a iným národom*. Pre rukopis zvolil A. Sládkovič názov *Akta Slovenského Národného Shromaždenia Sv. Martinského* v dňoch 6. a 7. júnia 1861.

Zatiaľ čo *Svätomartiniádu* písal A. Sládkovič šesť dní, memorandové písomnosti skladal, prepisoval, opravoval rok a pol. V lete 1865 predložil rukopis výboru Matice slovenskej, aby matiční výborníci mohli na augustovom zasadnutí

Matica už pracovať s textom. V zápisnici z 10. augusta 1865 výbor potvrdil prijatie materiálu a schválil odmenu Sládkovičovi vo výške štyristo zlatých z matičnej pokladnice. Tie mu však neboli vyplatené. Výbor určil členov komisie, ktorá mala rukopis „prečítať, posúdiť, ak bude treba opraviť a uhodnoverniť“ (Letopis Matice slovenskej 1866-1867, zväzok I: 72).⁴ Zaujímavé je, že nik zo zapisovateľov sa nestal členom komisie, a ešte zaujímavejší je fakt, že komisia sa nezišla. Po roku menoval Matičný výbor novú komisiu (Letopis Matice slovenskej 1866-1867, zv. I: 94), ale ani tá sa nezišla a posudok neexistuje. Otázka vydania strácala na aktuálnosti, respektíve po januári 1867, čiže po rakúsko-uhorskom vyrovnaní, už neprichádzala do úvahy. Matica slovenská bola čoskoro vystavená útokom zo strany uhorských úradov, objednávateľ rukopisu, podpredseda Matice Karol Kuzmány, zomrel v roku 1866, a tak vydanie rukopisu vypadlo z matičného programu a samotný rukopis zmizol. Zdá sa, že ho niekto vrátil A. Sládkovičovi, ale nie je o tom zápis. Bolo by logické, keby si rukopis vyžiadal.

Osudy rukopisu

A. Sládkovič vydanie rukopisu nijako neurgoval. Pochopil, že v zmenených politických podmienkach je vydanie Memoranda nereálne. Predstavovalo totiž politický program Slovákov postavený na rovnoprávnom postavení národov v mnohonárodnom Uhorskom kráľovstve. To však vykročilo po roku 1867 cestou dôsledného presadzovania štátnej doktríny „jeden národ – jeden štát – jeden jazyk“. Navyše, v nasledujúcich rokoch mal A. Sládkovič vážne zdravotné problémy, ktorým v roku 1872 podľahol. Vdova Júlia Braxatorisová sa musela vystáť z radvanskej fary a ocitla sa v existenčnej neistote. V roku 1874 jej Matica vyplatila štyristo zlatých, akoby sľúbenú odmenu, ktorú mala vyplatiť jej manželovi. V úvodných štúdiách, ktoré jednotlivé vydania Memoranda sprevádzajú, nie sú informácie o osude rukopisu totožné. Vo vydani z roku 1941 (zostavovateľ František Hrušovský) sa uvádza, že vdove vyplatili matičný dlh štyristo zlatých, ktoré mal A. Sládkovič dostať ešte v roku 1865. Vydanie z roku 1988 (zostavovateľ M. Eliáš) ponúka informáciu, že vdova v roku 1874 rukopis odpredala Matici za štyristo zlatých. Táto interpretácia potvrdzuje verziu, že rukopis mala k dispozícii v Radvani, respektíve že po roku 1866 si rukopis vyžiadal alebo zobral z Matice sám zostavovateľ memorandových písomností. Prikláňam sa k tejto verzii. V roku 1919, po „oživotvorení“ Matice slovenskej, však noví usporiadatelia fondov rukopis nenašli.⁵

Informácie k ďalšiemu osudu rukopisu sa rozchádzajú. F. Hrušovský tvrdil, že rukopis našiel v roku 1939 Dušan Halaša (1883 – 1936) v pozostalosti svojho starého otca P. Mudroňa (1835 – 1914) a odovzdal ho Matici slovenskej. Má to svoju logiku, pretože P. Mudroň bol jedným zo zapisovateľov memorandového rokovania, a preto je pravdepodobné, že keď vdova J. Braxatorisová odpredala v roku 1874 rukopis Matici, pred vydaním zákazu činnosti Matice slovenskej v roku 1875

4 Letopis Matice slovenskej začal vychádzať až v roku 1866. V prvom zväzku publikoval správy o činnosti Matice i jej výboru aj za predchádzajúce roky, to jest 1863 – 1866.

5 Fascikel pôvodného rukopisu je dnes uložený vo fondoch LA SNK v Martine pod označením Spisy vzniklé z úradnej činnosti Andreja Sládkoviča (signatúra 19 E 1). Obsahuje deväťdesiat tri fóliových hárkov, z toho osem dvojstranových hárkov predstavuje text Náčrtky v predsieni..., štyridsať štvorstranových hárkov Denník Slovenského Národného Shromaždenia, a dvadsaťtri hárkov Zápisnica..., spomínané listy a zoznam príloh.

92 alebo počas neho zachránil rukopis práve P. Mudroň. Tento martinský právnik, predseda Slovenskej národnej strany, si ako člen tímu zapisovateľov, participujúcich na príprave podkladov v podobe zápisu, zmyslom ktorého bolo, „aby Slováci mali naporiadzi knihu aktov kongresu svätomartinského“ (Slovenské národné zhromaždenie... 1941: 113), mohol na rukopis robiť nárok. Po roku 1939, keď sa rukopis dostal opäť do Matice, začal ho pripravovať na vydanie F. Hrušovský. V úvode k svojej edícii uviedol, že text nedopĺňal, upravil len niektoré slová podľa súčasnej gramatiky slovenského jazyka (Hrušovský 1941). Rukopis zostavený A. Sládkovičom sa napokon dočkal vydania v roku 1941, k osemdesiatemu výročiu Memoranda.

Fixovanie pamäti o Memorande

Zanietenie básnika pre v podstate netvorivú prácu prepisovača textov sa môže zdať neproduktívne. Lenže spôsob, akým sa A. Sládkovič zmocnil zápisu, nám dodnes slúži ako pomôcka pre pochopenie atmosféry tých dní. Autorský prínos a cit pre zaznamenanie významného okamihu v živote národnej komunity vidím v Sládkovičom texte Náčrtky... a v spôsobe, akým obohatil záznam rokovania, striedanie sa rečníkov, sprítomnenie atmosféry v Denníku... Na mnohých miestach vsunul do textu poznámky v zátvorke. Pre pochopenie atmosféry, v akej sa zhromaždenie konalo, je však stručná, často jednoslovná poznámka relevantná. Dosiahol tak skĺbenie hovoreného slova rečníkov s reakciou poslucháčov na prejavy, s výkrikmi z pléna. Do zátvorky umiestnil popis reakcie v podobe posmelujúcich výkrikov poslucháčov: „(Hlučné, Sláva!)“ „(Živíó!)“ „(Čujme)“ „(Tak je!)“ „(Pochvala)“ alebo popis reakcie: „(Potlesk)“ „(Lomoz a krik)“ „(Prisviedčanie)“ „(Šomranie)“ „(Reptanie)“ „(Nespokojnosť)“ „(Nechuť poniektorých)“ , prerušovanie rečníka výkrikom „(K veci!)“ „(Už sme slyšali)“ , prípadne „(Nesúhlasné ticho)“ či urobenie priestoru pre rečníka, ktorý prítomným ulahodil svojím vystúpením: „(Na stôl s ním!!!)“ a naopak: „(Dolu zo stola!)“ . Odmenu za názor bolo „(Slávnostné ticho)“ alebo tiež „(Ustať nechcúce, Živíó!)“ „(Jednohlasne sa prijalo)“ . Zátvorky dodali záznamu podobu scenára. Oživil obsah vystúpení a doplnili akoby performatívne teatrálny prvky do záznamu politického rokovania. Opis atmosféry jednoznačne dokazuje, že poslucháči neboli pasívni, reagovali, vynucovali si prídavky niektorých rečníkov, iných umlčali alebo spustili v sále taký lomoz, že neželaného rečníka nebolo počuť. Práve zo zátvoriek môžeme vyčítať, že Memorandum nie je iba schválený dokument politického programu: zachytávajú šum a lomoz v sále, dynamiku rokovania, striedanie nálad, temperament rečníkov i poslucháčov, pestrosť prezentovaných názorov – jednoducho proces zrodu dokumentu.

Stránky textu s názvom Náčrtky v predsieni Svätomartinského Slovenského Zhromaždenia predstavujú text inej kvality. Je to Sládkovičov variant výkladu vývinu slovenského národa od počiatku vekov po memorandové dni. Viacerí štúrovci napísali podobné texty. Autor v ňom nezaprel básnickú výrečnosť a obraznosť, ale z historického hľadiska sú jeho závery neudržateľné. Nie sú to dejiny, ale obraz dejín podávaný s cieľom spísať všetky krivdy, aké sa Slovákom v priebehu dejín udiali, a zároveň zobrazit osobnosti kriesenia národa, to jest národného hnutia. Je v nich výstraha pred odrodilstvom a národnou vlačnosťou, ocenenie odvahy a odhodlania verných, vďaka ktorým vývin národa dospel až do zvolania memorandového zhromaždenia. A. Sládkovič ho opísal ako nadšené

vyústenie náčrtkov dejín, keď „národ hrnul sa do Martina“.⁶ Náčrtky... koncipoval ako svoju úvahu o útlaku Slovákov a vzdorovaní útlaku v podobe národnostných obrán, mali byť akousi preambulou k vydaniu materiálov z reálneho podujatia politického charakteru.

Memorandové zhromaždenie malo dopredu dohodnutý program dospieť k dohode a prijať politický program. Okrem tvorby programu však zhromaždenie prejavilo kolektívnu vôľu vystupovať ako národ. Ten v Turčianskom Sv. Martine zastupovala reprezentatívna verejnosť – účasťou, vystúpeniami, spevom, prednášaním prípitkov, sprievodom i nočnou veselicoou. Význam podujatia podčiarkovali aj oblečenie účastníkov a kvetinová výzdoba. Samotné zhromaždenie a sprievodné podujatia sa stali verejnou manifestáciou identity prostredníctvom ľudových piesní, spoločnej modlitby a spomienkových predmetov (poháre, náramky), čím pôsobili na kolektívnu pamäť a upevňovali národné povedomie. Najmä dobová tlač vytvorila viac-menej otvorený priestor na verejný diskurz, v ktorom sa uchovávali a pripomínali memorandové udalosti, a tak sa formovali aj osobné postoje a názory na aktuálne politicko-spoločenské dianie. Dochádzalo tak k diferenciacii spoločnosti na tých, ktorí sa s takto formulovanými národnými požiadavkami stotožnili a výročia zhromaždenia si v budúcnosti pripomínali („my“), a druhú skupinu, ktorá sa viac prikláňala k myšlienke jednotného uhorského národa a k tejto udalosti zaujímala skôr latentný postoj („oni“) (Vetráková 2012: 49-50). Postoj k memorandovému zhromaždeniu a programu, ktorý z neho vzišiel, stanovil hranice medzi „my“ a „oni“ v slovenskej spoločnosti.

Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867, následnom prijatí národnostného zákona a celého balíka opatrení, ktorými sa v Uhorsku realizovala štátna doktrína vyjadrená slovami „jeden štát – jeden národ – jeden jazyk“, nasledujúcim generáciám slovenských národovcov sa nepodarilo dlhých päťdesiat rokov zrealizovať toľko podujatí, osláv, spolkov a vydání novín ako v „šťastnom sedemročí“ 1861 – 1867.

Dokumenty memorandového zhromaždenia, tak ako ich pripravil na vydanie A. Sládkovič, sa stali dokumentom nielen programu, ale aj nálady, aká v meste zavládla. Hoci boli publikované až o osemdesiat rokov neskôr, uchovali si schopnosť sprostredkovať atmosféru tých chvíľ. A. Sládkovič sa podieľal na zdokumentovaní tohto podujatia jednak ako básnik svojim „národným eposom“ *Svätomartiniáda*, jednak ako kronikár a dokumentarista, keď zaznamenal jeho priebeh. Uchoval pamäť o memorandovom zhromaždení a formou stručných poznámok v zátvorkách, ktoré majú charakter scenára, sprostredkoval mobilizačnú schopnosť zhromaždenia prítomných osobností pre nasledujúce generácie.

Štúdia je výstupom grantového projektu APVV-20-0333 *Prekračovanie hraníc. Fenomén mobility v dejinách Slovenska*. Riešiteľská inštitúcia: Historický ústav SAV, v. v. i. Zodpovedný riešiteľ: PhDr. Slavomír Michálek, DrSc. Doba riešenia: 07/2021 – 06/2025.

- Slovenská národná knižnica v Martine, Literárny archív, osobný fond Andrej Braxatoris-Sládkovič, Spoločenský život v zárodě (tézy sociologickej práce o slovenskom verejnom živote), signatúra 19 B 75.
- Slovenská národná knižnica v Martine, Literárny archív, osobný fond Andrej Braxatoris-Sládkovič, Spisy vzniklé z úradnej činnosti Andreja Sládkoviča, signatúra 19 E 1.

Pramene

- KRAUS, Cyril, ed., 1970. *Korešpondencia Andreja Sládkoviča*. Martin: Matica slovenská.
- LETOPIS Matice slovenskej, 1866 – 1867, zv. I.
- SLOVENSKÉ národné shromaždenie v Turčianskom Sv. Martine 1861, 1941. Zostavil Andrej Sládkovič, do tlače pripravil František Hrušovský. Martin: Matica slovenská.

Literatúra

- BILIŇSKA, Irena [ib], 2009. Sládkovič, Andrej: Svätomartiniáda. In *Slovník diel slovenskej literatúry 19. storočia*. Bratislava: Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV, s. 234-235. ISBN 978-80-8101-280-8.
- BILIŇSKA, Irena, 2014. Romantický básnik slobody. In SLÁDKOVIČ, Andrej: *Dielo*. Zostavila, komentáre a vysvetlivky a štúdiu napísala Irena Biliňská. Bratislava: Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV, s. 731-749. ISBN 978-80-8101-858-9.
- BILIŇSKA, Irena, 2021. Sládkovič dnes. *Slovenská literatúra*, roč. 68, č. 2, s. 93-96. ISSN 0037-6973.
- ELIÁŠ, Michal, ed., 1988. *Z prameňov národa. Na pamiatku 125. výročia vzniku Memoranda slovenského národa z roku 1861*. Martin: Matica slovenská, 1988.
- FANČOVIČOVÁ, Adriana, 2001. Činnosť Spoločnosti československej na evanjelickom lýceu v Banskej Štiavnici. In ČIČAJ, Viliam, ed. *Rozpravy k slovenským dejinám*. Bratislava: Slovak Academic Press, s. 53-91. ISBN 80-88908-85-X.
- HOLLÝ, Karol, 2011. Memorandum národa slovenského ako historiografický prameň. In PEKAROVIČOVÁ, Jana – VOJTECH, Miloslav – ŠPANOVA, Eva, ed. *Studia Academica Slovaca. Zv. 40*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 101-114. ISBN 978-80-223-3068-8.
- HRUŠOVSKÝ, František, 1941. Úvod. In *Slovenské národné shromaždenie v Turčianskom Sv. Martine 1861*. Zostavil Andrej Sládkovič, do tlače pripravil František Hrušovský. Martin: Matica Slovenská, s. 6-16.
- VETRÁKOVÁ, Anna, 2012. Symbolický a rituálny rozmer memorandových slávností. In CABADAJ, Peter, ed. *150. výročie Memoranda národa slovenského (1861 – 2011). Zborník z odborného seminára*. Martin: Slovenská národná knižnica, s. 49-59. ISBN 978-80-89301-94-2.
- VLČEK, Jaroslav, 1933. *Dejiny literatúry slovenskej*. Turčiansky Sv. Martin: Nákladom Matice slovenskej. 3. vydanie.

PhDr. Daniela Kodajová, PhD.
Historický ústav SAV, v. v. i.
Klemensova 19
814 99 Bratislava
Slovenská republika
E-mail: Daniela.Kodajova@savba.sk